

شماره چاپ: ۱۶۵۶

دوره هفتم - سال سوم

شماره ثبت: ۶۵۱

تاریخ چاپ: ۱۳۸۵/۱۱/۲۵

اظهار نظر کارشناسی درباره:
«طرح شورای عالی قرآن»

کد موضوعی: ۱۹۰

شماره مسلسل: ۸۳۴۷

اردیبهشت ماه ۱۳۸۶

دفتر: مطالعات فرهنگی

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	طرح مسأله
۲	ویژگی‌ها و اهداف طرح
۴	مخاطبان قانونی
۶	مقوله قرآن در قوانین موجود
۹	بررسی سوابق قانونی این مقوله
۱۰	ستاد نهضت قرآن‌آموزی
۱۳	ارزیابی طرح «شورای عالی قرآن»
۱۳	امکانپذیری اهداف طرح
۱۵	میزان کارایی «شورای عالی قرآنی»
۱۵	الف) ضرورت تشکیل شورا
۱۹	ب) ترکیب شورا
۲۲	نتیجه‌گیری

اظهارنظر کارشناسی درباره:
«طرح شورای عالی قرآن»

طرح مسأله

اهمیت موضوع

انقلاب اسلامی ایران، با آرمان بازگشت به مؤلفه‌های دینی در دنیایی که هر روز به سوی مادی‌گری و انسان‌محوری و در پی آن دین‌زدایی و عرفی شدن می‌پوید، تحقق پیدا کرد.

اما اگر توسعه به انسان توسعه‌یافته نیازمند است، پس با اهتمامی افزون‌تر، نظام دینی نیز نیازمند انسان دین‌مدار و جامعه‌ای با فرهنگ دینی است.

از این روست که همت حکمرانان در جمهوری اسلامی ایران، باید بر تعلیم، ترویج و فرهنگ‌سازی مؤلفه‌های دین‌مبین، گمارده شود. در این میان مهاجوریت‌زدایی اجتماعی از قرآن، گام نخستین در مسیر خردورزی، تمسک و تعبد به مفاهیم بلند این سرچشمه غنی است.

در دوران کنونی به علل گوناگون که نیازمند بررسی از منظر جامعه‌شناسی تاریخی است، نهادهای اجتماعی در ایران به نسبت با عترت، کم‌تر به مقوله قرآن می‌پردازند که همین کنش اجتماعی به دور شدن قرآن از جایگاه بایسته‌اش در فرهنگ عمومی منجر شده است. به همین سبب، بسیاری از تصمیم‌گیران و سیاستگذاران چه

در درون حاکمیت و چه در نهادهای اجتماعی، از سال‌ها پیش، این فقدان را درک کرده و برای رفع و بهبود آن کوشیده‌اند. در پی این احساس نیاز، نهادهای بسیاری در ساحت‌های گوناگون دولتی، غیردولتی و خصوصی، پدیدار گشتند. آن چنان که با گذشت سه دهه از انقلاب، نهادهای گوناگون عمومی و خصوصی در عرصه قرآن‌آموزی و قرآن‌پژوهی پدید آمده‌اند و هزاران نوع سیاست و برنامه از جانب این نهادها اعمال و اجرا گردیده است.

هر چند که اکنون قرآن‌آموزی و قرآن‌پژوهی رونق یافته و ثمرات گوناگونی به بار نشست است، اما گسترش این فضا و بروز برخی آسیب‌ها، سبب گردیده تا ساماندهی قرآن‌آموزی و قرآن‌پژوهی در کشور و رفع آشفتگی موجود، برای ناظران و تصمیم‌گیران خردمند به ضرورتی انکارناپذیر تبدیل گردد.

آسیب‌های عمده‌ای که عرصه پردازش به مقوله شریف قرآن به آن مبتلاست؛ عبارتند از:

- نبود استراتژی واحد در عرصه قرآن‌پژوهی و قرآن‌آموزی،
- دور شدن سازمان‌های دولتی از اهداف اصلی خود و پرداختن به برنامه‌های کم‌محتوا و پرهزینه،
- ایجاد رقابت‌های غیر مفید و سرمایه‌زا میان نهادهای دارای تکلیف در این حوزه و انجام برنامه‌های موازی،
- دولتی شدن مقوله قرآن و عدم واگذاری این تصدی به بخش‌های خصوصی،
- اختصاص بودجه قرآنی به نهادهای دولتی و عدم حمایت‌های لازم از نهادهای خصوصی،
- با توجه به این آسیب‌ها و همچنین دوری این مقوله از جایگاه واقعی خود، باید

در پی راهکاری بود تا علاوه بر پایداری و پویایی جریان ایجاد شده، کاستی‌ها و آسیب‌ها را به بهترین شیوه فرو کاسته و به مهجوریت‌زدایی و فرهنگ‌سازی مفاهیم قرآنی بیانجامد.

ویژگی‌ها و اهداف طرح

اهداف طرح

طرح «شورای عالی قرآن» ابتدا به آسیب‌شناسی قرآن‌آموزی و قرآن‌پژوهی در کشور پرداخته و مهم‌ترین آسیب‌های موجود را این گونه برآورد می‌کند:

- عدم تعیین دقیق حوزه‌های گوناگون فعالیت‌های قرآنی،
 - فقدان یک مرکزیت هوشمند و توانمند به‌منظور شناسایی ضرورت‌ها، اولویت‌ها و فوریت‌های امور قرآنی،
 - هماهنگی بین دستگاه‌های مرتبط،
 - عدم تبیین وظایف هر دستگاه.
- سپس این طرح می‌کوشد تا با آرمان رفع آسیب‌های گفته شده، به اهداف زیر دست یابد:

- لزوم انسجام و توسعه فعالیت‌های قرآنی،
- آشنایی هرچه بهتر و بیش‌تر مردم با مصحف شریف قرآن،
- ساماندهی و تعیین شرح وظایف دستگاه‌های فرهنگی، تبلیغی، آموزشی و پژوهشی در ارتباط با توسعه فعالیت‌های قرآنی،
- ایجاد تمرکز در سیاستگذاری‌های کلان،

- ایجاد هماهنگی و نظارت بر فعالیت‌های نهادها در حوزه‌های پژوهش‌های قرآنی، تربیت نیروی انسانی، آموزش‌های عمومی و فعالیت‌های تبلیغی - ترویجی و فرهنگی - هنری قرآنی،

- تقسیم کار و بهینه‌سازی فرایند تصمیم‌گیری و ایجاد بستر هم‌افزایی در مجموعه‌های قرآنی کشور،

- ضرورت ایجاد گفتمان توسعه فرهنگ قرآنی در عرصه‌های گوناگون اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی.

در پایان برای رفع آسیب‌های گفته شده و دستیابی به اهداف در نظر گرفته شده، راهکار تشکیل «شورای عالی قرآن» ارائه گردیده است. این اهداف در دو مقوله اصلی قابل دسته‌بندی هستند:

تقویت امور حاکمیتی: شامل انسجام و توسعه، سازماندهی، تمرکز سیاستگذاری، ایجاد هماهنگی و نظارت.

توسعه امور تصدی: شامل آشناسازی مردم با این مقوله، تقسیم کار، ایجاد گفتمان توسعه فرهنگ قرآنی.

مخاطبان قانونی

مخاطبان قانونی این طرح، تمام افراد و تشکل‌هایی هستند که در عرصه‌های قرآن‌آموزی و قرآن‌پژوهی فعالیت دارند. این شورا قرار است تا سیاستگذاری و اتخاذ تصمیم‌های کلان در حیث‌های گوناگون را بر عهده بگیرد.

این مخاطبان در پنج گروه اصلی قابل تقسیم‌بندی هستند:

- دستگاه‌های دولتی،

- نهادهای عمومی غیردولتی،

- نهادهای غیرانتفاعی،

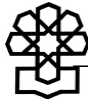
- نهادهای مردمی مدرن همچون NGO ها،

- نهادهای مردمی سنتی همچون نشست‌ها و هیأت‌های مذهبی.

اما در شورایی که برای این هدف تشکیل می‌گردد، از میان این مخاطبان قانونی ۱۷ عضو از دستگاه‌های دولتی، نهادهای عمومی غیردولتی و برخی نهادهای مردمی حضور دارند که عبارتند از:

رئیس جمهور، وزیر فرهنگ و ارشاد، وزیر علوم تحقیقات و فناوری، وزیر آموزش و پرورش، رئیس کمیسیون فرهنگی مجلس، رئیس سازمان تبلیغات اسلامی، رئیس دفتر تبلیغات اسلامی، رئیس سازمان اوقاف و امور خیریه، مدیر حوزه علمیه قم، رئیس سازمان صدا و سیما، رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، دبیر شورای عالی انقلاب فرهنگی، رئیس شورای هماهنگی فعالیت‌های قرآن و عترت دانشگاه، دو تن از فعالان و اساتید قرآن کشور (به پیشنهاد وزیر ارشاد و تصویب شورا و دو تن از نمایندگان تشکل‌های قرآنی (به پیشنهاد رئیس سازمان تبلیغات اسلامی و تصویب شورا).

درباره چیدمان اعضای شورا نکات قابل بررسی بسیاری وجود دارد که در بخش کاستی‌های طرح به آن اشاره خواهد شد.

مقوله قرآن در قوانین موجود

قرآن‌آموزی و قرآن‌پژوهی از جمله مواردی است که در قانونگذاری ایران به آن کمتر پرداخته شده است و کنش‌ها و واکنش‌های سیاستگذاران برای این مقوله به علل گوناگون کم‌رنگ بوده است. اما با وجود این، می‌توان درباره این موضوع، تکنگرایی‌هایی را در کارنامه قانونگذاری ایران یافت:

۱. اعطای مدرک کارشناسی و بالاتر به حافظان

قانون «اعطای مدرک کارشناسی و بالاتر به حافظان کل قرآن مجید»^۱ از قوانینی بود که برای گسترش قرآن‌آموزی به تصویب رسید.

۲. گسترش ترجمه قرآن کریم

برنامه دوم توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشور درباره قرآن به اشاره‌ای کوتاهی از ترجمه مصحف شریف قرآن، کفایت می‌کند.

بند «ز» تبصره «۵۷» قانون برنامه دوم توسعه

«ز- گسترش ترجمه قرآن کریم و متون معتبر اسلامی به زبان‌های زنده دنیا».

۳. نهضت قرآن‌آموزی

در برنامه سوم توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشور، برای اولین بار توجه ویژه‌ای اما گذرا به قرآن شده است.

۱. مصوب ۱۳۷۵/۲/۱۶.

ماده (۱۵۹) بند «و» قانون برنامه سوم توسعه

«و- به منظور آموزش همگانی قرآن کریم، سازمان تبلیغات اسلامی موظف است در سطح کشور و نقاط محروم نسبت به فراخوان و آموزش قرآن (با عنوان طرح نهضت قرآن آموزی) اقدام نماید. در این راستا ضمن اولویت بخشیدن به جوانان و نوجوانان سازمان مذکور مجاز است تا در هر یک از مراکز استان‌ها نسبت به تأسیس و حمایت مرکز تربیت معلم و مبلغ قرآن اقدام نماید.

آیین‌نامه اجرائی این بند با مشارکت سازمان تبلیغات اسلامی و سازمان اوقاف و امور خیریه تهیه و در سال اول برنامه سوم به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید».

۴. تداوم نهضت قرآن‌آموزی و توسعه فعالیت‌های قرآنی

در برنامه چهارم توسعه اتفاق ویژه‌ای برای قرآن‌آموزی و قرآن‌پژوهی در ساحت قانونگذاری رخ نداد و قانونگذاران تنها به تداوم حداقلی که تا به حال رخ داده بود، بسنده کردند.

بند «و» ماده (۱۰۶) قانون برنامه چهارم توسعه

«و- تداوم نهضت قرآن‌آموزی»

البته بند دیگری نیز به این قانون اضافه گردیده است که می‌تواند منشأ گسترش فعالیت‌های قرآنی، به ویژه در ساحت پژوهش گردد:

«ج- حمایت از پژوهش‌های راهبردی و بنیادی در زمینه اعتلای معرفت دینی و توسعه فعالیت‌های قرآنی».

۵. تکالیف سازمانی

در میان این فقر قانونگذاری و عدم عنایت به سیاستگذاری و تصمیم‌سازی در این عرصه، می‌توان به برخی تکالیف سازمانی در رابطه با مقوله قرآن دست یافت:

• قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش^۱

ماده (۱)

«تقویت و تحکیم مبانی اعتقادی و معنوی دانش‌آموزان از طریق تبیین و تعیین اصول و معارف احکام دین مبین اسلام و مذهب حقه جعفری اثنی‌عشری براساس عقل، قرآن و سنت معصومین (ع)».

• اساسنامه سازمان تبلیغات اسلامی

بند «۲۰» - وظایف سازمان

«نظارت بر چاپ و نشر قرآن کریم و انجام فعالیت‌های قرآنی از طریق تربیت مربی، تدوین جزوات آموزشی و همکاری با وزارتخانه‌های ذی‌ربط جهت گسترش آموزش و معارف قرآن کریم».

• سازمان اوقاف و امور خیریه

- وظایف سازمان

«.... چاپ و انتشار قرآن کریم و کتب و نشریات اسلامی در داخل کشور و سایر کشورها و مجامع بین‌المللی اسلامی.

تعمیم و آموزش قرآن مجید در بین کلیه اقشار جامعه.

برگزاری مسابقات حفظ و قرائت قرآن کریم در سطح داخلی و بین‌المللی و گسترش فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی و انجام امور خیریه و عام‌المنفعه. مراقبت در اداره و ارتقای کمی و کیفی دانشکده‌های علوم قرآنی» در این میان نهادهای دیگری نیز دارای وظیفه در این راستا هستند.

بررسی سوابق قانونی این مقوله

آنچنان که گفته شد تنها قوانین قابل بیانی که برای بهبود و ساماندهی این عرصه وضع گردیده‌اند، اشاره‌های کوتاه برنامه سوم و چهارم می‌باشند.^۱ پس از تکلیف برنامه سوم توسعه بر ایجاد نهضت قرآن‌آموزی در کشور، در اواسط سال ۱۳۸۲ آیین‌نامه‌ای در این باره در هیأت دولت به تصویب رسید. در این آیین‌نامه اجرائی تصریح شده بود که هدف اصلی نهضت قرآن‌آموزی، آشنایی مردم با روخوانی، روانخوانی و مفاهیم عمومی قرآن است. پس از تصویب این آیین‌نامه، ستادی با عنوان «ستاد نهضت قرآن‌آموزی» تشکیل گردید.

۱. قانون برنامه سوم توسعه، ماده (۱۵۹) بند «و»
«طرح نهضت قرآن‌آموزی»^۱
بند «ج» ماده (۱۰۶) قانون برنامه چهارم توسعه
«ج - حمایت از پژوهش‌های راهبردی و بنیادی در زمینه اعتلای معرفت دینی و توسعه فعالیت‌های قرآنی».
قانون برنامه چهارم توسعه، بند «و» ماده (۱۰۶):
«تداوم نهضت قرآن‌آموزی»

ستاد نهضت قرآن‌آموزی

این ستاد که در سال ۱۳۸۳ تشکیل گردید، شیوه‌ای بود برای اجرای تکلیف برنامه سوم بر نهضت قرآن‌آموزی و آیین‌نامه دولت برای اجرائی شدن این تکلیف.

الف) ساختار

ریاست این ستاد با وزیر ارشاد است و دبیری آن بر عهده رئیس سازمان تبلیغات است. دبیرخانه این ستاد در سازمان دارالقرآن‌الکریم (وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی) مستقر است.

این ستاد با سازمان‌های گوناگونی همچون سازمان ملی جوانان، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، وزارت آموزش و پرورش و وزارت کار و امور اجتماعی، در زمینه آموزش‌های قرآنی تفاهم‌نامه منعقد کرده است. امروزه ۱۱ سازمان در این طرح شرکت دارند.

ب) اعضای ستاد

این ستاد دارای ۱۵ عضو است:

۱. وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی به‌عنوان رئیس ستاد،
۲. رئیس سازمان تبلیغات اسلامی به‌عنوان دبیر ستاد،
۳. نماینده رئیس جمهور،
۴. نماینده ثابت و تام‌الاختیار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری،
۵. نماینده ثابت و تام‌الاختیار وزارت آموزش و پرورش،

۶. نماینده ثابت و تام‌الاختیار وزارت کار و امور اجتماعی،
۷. نماینده ثابت و تام‌الاختیار وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح،
۸. نماینده ثابت و تام‌الاختیار وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی،
۹. نماینده ثابت و تام‌الاختیار سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور،
۱۰. نماینده ثابت و تام‌الاختیار سازمان ملی جوانان،

۱۱. نماینده ثابت و تام‌الاختیار سازمان صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران و همچنین چهار نفر از خادمان علوم قرآنی به انتخاب ستاد (دو نفر از این افراد از بین بانوان فعال در علوم قرآنی هستند) در این جلسه حضور خواهند داشت.

ج) عملکرد

هر چند که گزارش روشنی از میزان کارایی و اثربخشی این ستاد وجود ندارد؛ اما با مؤلفه‌های گزارش عملکرد می‌توان به نتایج قابل ملاحظه‌ای دست یافت.

ستاد اجرائی طرح نهضت قرآن‌آموزی در طول مدت تأسیس (۳ سال)، با تشکیل ۹ جلسه و ۸۰ مصوبه سعی داشته تا قرآن‌آموزی را در کشور نظام‌مند کند.

این ستاد با چندین سازمان تفاهم‌نامه امضا کرده و بر فعالیت قرآن‌آموزی آن‌ها نظارت می‌کند.

عملیات اجرائی طرح توسط کانون‌های قرآن دفاتر سازمان تبلیغات اسلامی - که در سطح استان‌ها و شهرستان‌ها مستقر هستند - انجام می‌شود.

امور ستادی پس از تصویب در ستاد نهضت قرآن‌آموزی توسط دبیرخانه ستاد یعنی سازمان دارالقرآن‌الکریم انجام می‌شود. این امور شامل طراحی، برنامه‌ریزی،

توزیع اعتبارات، پیش‌بینی اعتبارات و کارشناسی‌های مربوطه می‌باشد، عملیات اجرائی طرح توسط کانون‌های قرآن دفاتر سازمان تبلیغات اسلامی - که در سطح استان‌ها و شهرستان‌ها مستقر هستند - انجام می‌شود، به این صورت که نخست برنامه‌ها را جهت اجرا به آن‌ها ابلاغ و آن‌ها برنامه‌ها را طبق ضوابطی که ابلاغ شده، اجرا می‌کنند و گزارش آن را به دبیرخانه می‌دهند.

علاوه بر بودجه اختصاصی سازمان‌های گوناگون برای اجرای مصوبات این ستاد، خود این ستاد نیز، میزان قابل ملاحظه‌ای از بودجه را جذب کرده است. حدود ۲ میلیارد و ۳۹۰ میلیون تومان اعتبار به نهضت قرآن‌آموزی در طول سال‌های اجرای این طرح (۲ سال)، میزان این بودجه است.

د) مرکز هماهنگی، توسعه و ترویج فعالیت‌های قرآنی

در پی تکلیف برنامه چهارم توسعه درباره توسعه فعالیت‌های قرآنی^۱ «مرکز توسعه و ترویج فعالیت‌های قرآنی» در وزارت ارشاد اسلامی تشکیل گردیده است. کارکرد اصلی این نهاد، حمایت از فعالیت‌های فعالان قرآنی کشور در نظر گرفته شده است که این حمایت غالباً به صورت پرداخت‌های مالی رخ می‌دهد. برای مثال در سال ۱۳۸۵ حدود ۴۵ میلیارد ریال برای این منظور در این مرکز به فعالان قرآنی پرداخت شده است.

همچنین برگزاری سالانه نمایشگاه قرآن، از دیگر فعالیت‌های این مرکز است. به این امور باید راه‌اندازی قرآن‌سرا و بانک اطلاعات مؤسسات قرآنی را در کشور نیز افزود.

۱. قانون برنامه چهارم توسعه، ماده (۱۰۶) بند «ج»: «ج - حمایت از پژوهش‌های راهبردی و بنیادی در زمینه‌های اعتدالی معرفت دینی و توسعه فعالیت‌های قرآنی».

ه) نتیجه‌گیری

ارائه طرح حاضر و همچنین بررسی وضعیت موجود و پدیدار گشتن آسیب‌های گوناگون این عرصه که در مقدمه به آن‌ها اشاره کردیم، به خوبی نشان می‌دهد که ستاد نهضت قرآن‌آموزی و مرکز توسعه و ترویج فعالیت‌های قرآنی با وجود ادعای مهتری و کارآمدی و مرجعیت در این ساحت، فاصله زیادی با نیازهای مدیریتی این حوزه دارند.^۱

ارزیابی طرح «شورای عالی قرآن»

با توجه به آنچه گفته شد، برای ارزیابی طرح ارائه شده دو پرسش اصلی را می‌توان مطرح کرد:

- آیا اهداف طرح امکانپذیر و کاهنده آسیب‌ها هستند؟

- آیا راهکار ارائه شده (شورای عالی قرآن) راهکار مناسبی برای رسیدن به

اهداف طرح می‌باشد؟

امکانپذیری اهداف طرح

هرچند که اهداف طرح از جهت گستره مخاطبان و غایات فرض شده، بسیار کلان هستند و داعیه رفع تمام آسیب‌های موجود در این ساحت را دارند؛ اما این اهداف، هر چند که نمی‌توانند تمام آسیب‌های واقعی این ساحت را رفع کنند، ولی با کمی رویکرد

۱. تأکید وزیر ارشاد بر کاستی‌های این ستاد در دومین نشست فعالان قرآنی کشور نیز می‌تواند مؤید ادعای اشاره شده باشد (کیهان - ۱۳۸۵/۵/۸).

حداقلی به آن‌ها، اهدافی قابل دسترسی بوده که باید برای دستیابی به آن‌ها، علاوه بر مدیریت زمان و برنامه‌ریزی منسجم و استفاده از تمام ظرفیت‌های موجود در حاکمیت و نهادهای مردمی، راهکاری مناسب را اتخاذ کرد.

اما اصلی‌ترین کاستی و چالشی که طرح با آن مواجه است آن است که غالب اهداف بیان شده در این طرح، با رویکرد دولتی بودن و دولتی ماندن این مقوله ارائه شده است که با روح سیاست‌های کلی نظام و احکام برنامه چهارم همخوانی ندارد.

براساس ماده (۱۳۵) قانون برنامه چهارم توسعه،^۱ فعالیت‌های قرآنی از جمله «امور تصدی‌های اجتماعی، فرهنگی و خدماتی» به شمار می‌آیند که براساس ماده (۱۳۶) همین برنامه، دولت در برابر این گونه امور، ۵ نوع وظیفه زیر را داراست که هیچ‌کدام از آن‌ها در اهداف طرح لحاظ نشده است:

۱. اعمال حمایت‌های لازم برای توسعه بخش غیردولتی مجری این وظایف.

۲. خرید خدمات از بخش غیردولتی.

۳. مشارکت با بخش غیردولتی از طریق اجاره و واگذاری امکانات و تجهیزات و

منابع فیزیکی.

۱. ماده (۱۳۵) - نقش و وظایف دولت، در حوزه‌های «امور حاکمیتی»، «امور تصدی‌های اجتماعی، فرهنگی و خدماتی»، «امور زیربنایی» و «امور تصدی‌های اقتصادی» تعریف و به شرح ذیل تنظیم گردد:

...

ب) امور تصدی‌های اجتماعی، فرهنگی و خدماتی:

آن دسته از وظایفی است که، منافع اجتماعی حاصل از آن‌ها نسبت به منافع فردی برتری دارد و موجب بهبود وضعیت زندگی افراد می‌گردد، از قبیل: آموزش و پرورش عمومی و فنی و حرفه‌ای، علوم و تحقیقات، بهداشت و درمان، تربیت‌بدنی و ورزش، اطلاعات و ارتباطات جمعی و امور فرهنگی، هنری و تبلیغات دینی.

...

۴. واگذاری مدیریت بخشی از واحدهای دولتی به بخش غیردولتی، در چارچوب سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.

۵. ایجاد و اداره واحدهای دولتی با رویکرد هدفمند و نتیجه‌گرا (مطابق ماده ۱۴۴) این قانون) با تأیید سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور در مناطقی که هیچ‌کدام از حالت‌های فوق‌الذکر امکانپذیر نباشد.

از این رو اهداف طرح باید با لحاظ این تأکید قانونی و با تکیه بر نهادهای غیردولتی، بازبینی شود تا براساس این اهداف، راهکار مناسبی برای رفع کاستی‌ها و آسیب‌های موجود اتخاذ گردد.

همچنین همان‌طور که گفته شد، یکی از آسیب‌های عمده این ساخت، دولتی بودن آن است که در تدوین اهداف به این آسیب توجهی نشده است.

میزان کارایی «شورای عالی قرآنی»

درباره میزان کارایی شورا، می‌توان دو موضوع اصلی «ضرورت تشکیل شورا» و «ترکیب شورا» را مورد بررسی قرار داد.

الف) ضرورت تشکیل شورا

درباره شورای عالی قرآنی می‌توان چند پرسش را مطرح کرد:

اول آن که این شورا دارای چه ویژگی و وجه تمایزی نسبت به «ستاد نهضت قرآن‌آموزی» است؟

پاسخ به این پرسش می‌تواند ضرورت تشکیل این شورا را روشن کند. زیرا اگر این شورا با این ستاد نوبنیاد که براساس برنامه‌های توسعه چهارم و پنجم شکل گرفته است، تفاوت عمده‌ای نداشته باشد، چه ضرورتی برای تشکیل آن وجود خواهد داشت. اما اگر تفاوت عمده‌ای میان این دو نهاد وجود دارد، جای این پرسش باقی می‌ماند که آیا شورای پدید آمده با این تغییرات، می‌تواند آسیب‌های موجود را کاهش دهد و رسیدن به اهداف را میسر گرداند یا خیر؟ و آیا نمی‌توان با تغییر در ترکیب ستاد نهضت قرآن‌آموزی، به اهداف شورای عالی قرآنی دست یافت؟

شباهت‌های شورای عالی قرآنی و ستاد نهضت قرآن‌آموزی

- موضوع هر دو شورا مصحف شریف قرآن و ساماندهی و رفع آسیب‌های این حوزه است.

- هر دو آن‌ها بر تکلیف برنامه سوم و چهارم توسعه مبتنی می‌باشند.

- رئیس سازمان تبلیغات اسلامی و وزیر ارشاد و ۴ عضو تشکل‌های غیردولتی، از اعضای واحد هر دو آن‌ها هستند.

- ۵ نهاد و سازمان دولتی به‌طور مشترک در هر دو این شوراها عضویت دارند.

براساس آنچه گفته شد، حدود ۹ نفر (اکثریت شورا) از اعضای این دو شورا مشترک خواهند بود.

تفاوت‌های شورای عالی قرآنی و ستاد نهضت قرآن‌آموزی عبارتند از:

این دو شورا علاوه بر نزدیکی موضوعی و شباهت کارکردی و ترکیبی اما تفاوت‌هایی را نیز با هم دارند. بخشی از تفاوت این دو شورا به کارکردهای تعریف شده آن‌ها برمی‌گردد. ستاد نهضت قرآن‌آموزی تنها به آموزش قرآن در سطوح

گونگون می‌پردازد؛ اما شورای عالی قرآنی ادعای سیاستگذاری در این حوزه را دارد. در نتیجه کارکردهای در نظر گرفته شده برای شورا بسیار فراتر از کارکردی است که ستاد نهضت قرآن‌آموزی داراست.

اما درباره ترکیب این دو شورا نیز تفاوت‌هایی وجود دارد:

- در ستاد به‌جای رئیس جمهور که عضویت آن در شورا لحاظ شده است، نماینده رئیس جمهور حضور دارد.

- برای شورا ۳ وزیر در نظر گرفته شده‌اند (فرهنگ و ارشاد، علوم، تحقیقات و فناوری و آموزش و پرورش) اما در ستاد ۱ وزیر (فرهنگ و ارشاد) و نماینده ثابت و تام‌الاختیار ۵ وزارتخانه دیگر (وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، وزارت کار و امور اجتماعی، وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) حضور دارند.

- رئیس کمیسیون فرهنگی مجلس، رئیس دفتر تبلیغات اسلامی، رئیس سازمان اوقاف و امور خیریه، مدیر حوزه علمیه قم، دبیر شورای عالی انقلاب فرهنگی و رئیس شورای هماهنگی فعالیت‌های قرآن و عترت دانشگاه در این شورا حضور دارند که در نشست‌های ستاد «نهضت قرآن‌آموزی» جایگاهی برای آن‌ها و سازمان آن‌ها در نظر گرفته نشده است.

- نماینده ثابت و تام‌الاختیار سازمان ملی جوانان در «ستاد نهضت قرآن‌آموزی» حضور دارد که در شورا برای وی جایی در نظر گرفته نشده است.

- در شورای عالی قرآن رئیس سازمان صدا و سیما، رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی حضور خواهند داشت که در ترکیب کنونی «ستاد نهضت قرآن‌آموزی»

نماینده ثابت و تام‌الاختیار آن‌ها حاضر می‌شوند.

- شیوه حضور ۴ نماینده تشکل‌های مردمی در این دو شورا متفاوت است. در ستاد ۴ نفر از خادمان علوم قرآنی به انتخاب ستاد (دو نفر از بین بانوان فعال در علوم قرآنی) حضور دارند که در شورای عالی شیوه‌گزینش آن‌ها متفاوت است. دو تن از فعالان و اساتید قرآن کشور (به پیشنهاد وزیر ارشاد و تصویب شورا)، دو تن از نمایندگان تشکل‌های قرآنی (به پیشنهاد رئیس سازمان تبلیغات اسلامی و تصویب شورا).

نتیجه قیاس شورای عالی قرآن و ستاد نهضت قرآن‌آموزی

این دو شورا با وجود تفاوت‌ها در ترکیب و کارکرد، اما بسیار به همدیگر شباهت دارند. زیرا موضوع اصلی و مبنای شکل‌گیری و اکثریت ترکیب آن‌ها یکسان است. در نتیجه وجود این دو نهاد هم‌عرض کاری عبث و پرهزینه می‌نماید. آن‌چنان که تمام امور ستادی و هزینه چند میلیاردی ستاد نهضت قرآن‌آموزی به‌صورت مضاعف برای این شورای عالی قرآن نیز تکرار خواهد شد.

در نتیجه می‌توان دو راه حل را در نظر گرفت:

اول آن که ستاد نهضت قرآن‌آموزی تعطیل گردد و شورای عالی قرآن جایگزین آن گردد.

دوم آن که از تشکیل شورای عالی قرآن صرف‌نظر گردد و ساختار و کارکرد ستاد نهضت قرآن‌آموزی اصلاح گردد.

در این میان راه حل دوم، راه‌حلی معقول‌تر به‌نظر می‌آید. زیرا اصلاح قانون موجود امری است که به مراتب سهل‌تر و به صرفه‌تر از حذف و ایجاد قانون جدید است؛ زیرا لااقل طی یک دوره، عملکرد آن معلوم و ارزیابی ضعف‌ها و کاستی‌های آن

کاری ساده‌تر و مفیدتر خواهد بود. این موضوع آن گاه مهم‌تر می‌گردد که قانون جدید سبب ایجاد نهادی بزرگ شود.

همچنین باید افزود که وجود دو نهاد مشابه با کارکردهای بسیار نزدیک و با اعضای مشترک، سبب سایش و فرسایش ظرفیت‌های سیاستگذاری و تشتت در تصمیم‌گیری خواهد شد.

اما پرسشی که در این‌جا همچنان باقی می‌ماند آن است که در صورتی که ستادی برای ساماندهی امور قرآنی و با نگاه دولتی به این مقوله همراه با اجماع نهادهای اجرائی گوناگون، نتوانسته است عملکرد موفقی داشته باشد و لازم گردیده تا طرحی نوین برای ساماندهی آن شکل گیرد (آن‌گونه که طرح براساس همین انگیزه ارائه شده است)، چگونه شورایی مشابه همان ستاد و با تکرار نگاه دولتی به این مقوله، می‌تواند راهگشا باشد؟

شاید بازنگری در نگاه دولتی به این مقوله و چینش دوباره این شورا براساس واقعیت‌های موجود و روح کلی سیاست‌های کلی نظام، بتواند پاسخی مناسب به این پرسش باشد. در ادامه به این موضوع پرداخته می‌شود.

ب) ترکیب شورا

آن‌چنان که گفته شد شورای عالی قرآن از ترکیب نمایندگان ۱۳ شخصیت حقوقی متعلق به سازمان‌ها و نهادهای دولتی و ۴ شخصیت حقیقی که با گزینش در سازمان‌های دولتی انتخاب می‌شوند، تشکیل شده است.

این ترکیب در حالی شکل گرفته است که امروزه مقوله قرآن، قرآن‌آموزی و

قرآن‌پژوهی، بیش از آن که در اختیار سازمان‌های دولتی باشد، توسط نهادهای مردمی اداره گشته و رواج پیدا می‌کند.^۱

ارائه طرح حاضر، جدای از بیان نابسامانی ساحت قرآن‌آموزی و قرآن‌پژوهی، بیانگر عدم کارایی ستاد نهضت قرآن‌آموزی و نهادهای مسئول و متولی این امر است.

همان‌گونه که پدیدآورندگان این طرح نیز به آن توجه کردند، یکی از اصلی‌ترین سبب‌های ناکارآمدی این ستاد و این گونه ستادها و شوراهای، ترکیب آن‌هاست؛ اما نکته‌ای که مورد غفلت واقع شده است، آن است که در تمام این شوراهای از بسیاری از بازیگران و نقش‌آفرینان اصلی که غالباً در زمره نهادهای غیردولتی قرار دارند و به واقع متولیان اصلی این‌گونه ساحت‌ها هستند، غفلت شده است. برای مثال، در این گونه شوراهای و به‌طور کلی در سیاستگذاری و تصمیم‌گیری در حوزه تبلیغات دینی، اصلی‌ترین متولیان دینی یعنی نهاد مرجعیت به‌عنوان نهادی مردمی و غیردولتی، مورد غفلت قرار گرفته است.

علاوه بر این باید به این موضوع توجه داشت که در ساحت قرآن‌آموزی و قرآن‌پژوهی، ثقل پردازش و نقش‌آفرینی اصلی، از آن نهادهای خودبنیاد مردمی و فعالان این عرصه شریف است که هرگونه تصمیم برای ساماندهی و پویایی این ساحت، بدون همکاری و هماهنگی این نهادها، ناگزیر به سرانجام خویش نمی‌رسد. این امر انکارناپذیر خواهد بود. اگر نگاهی روشن و خردمندانه به حوزه نفوذ، گستردگی شبکه و سامانه اثربخشی این نهادها داشته باشیم که امروزه به آشکارا

۱. منابع و مطالب مربوط به این موضوع، در دفتر مطالعات فرهنگی مرکز پژوهش‌ها موجود است.

گوی سبقت را از نهاد های دولتی ر بوده‌اند. تعداد چند صدتایی نهادهای غیردولتی و گستردگی افراد تحت پوشش آن‌ها که گاهی بیش از حوزه نفوذ نهادهای دولتی هستند و عملکردی درخشان‌تر دارند، گواهی بر این موضوع است.^۱ ارزیابی‌های صورت گرفته نیز گویای این موضوع است که شتاب و اثربخشی این نهادهای مردمی و کیفیت برنامه‌ها، بسیار بیش‌تر از سازمان‌های دولتی است.^۲

بر این موضوع باید تأکید سیاست‌ها و برنامه‌های کلی نظام بر واگذاری این‌گونه تصدی‌ها^۳ را نیز افزود که در بخش اهداف این گزارش به آن پرداخته شد.

بنابراین برای رسیدن به اهداف طرح، ناگزیر باید ترکیب این شورا را متحول ساخت و بیش از آنچه در نظر گرفته شده است، تصمیم‌گیری و ساماندهی در این حوزه را به نهادهای غیردولتی و مردمی واگذار نمود و آن‌ها را در فرایند تصمیم‌گیری دخیل کرد.

۱. نزدیک به ۴۰۰ مرکز قرآنی، تا به امروز از سازمان دارالقرآن مجوز گرفته‌اند.

۲. مصاحبه مدیر اجرایی سازمان دارالقرآن با خبرنگاری مهر، ۱۳۸۵/۱۰/۱۲.

۳. ماده (۱۳۵) - نقش و وظایف دولت، در حوزه‌های «امور حاکمیتی»، «امور تصدی‌های اجتماعی، فرهنگی و خدماتی»، «امور زیربنایی» و امور «تصدی‌های اقتصادی» تعریف و به شرح ذیل تنظیم گردد:

(ب) امور تصدی‌های اجتماعی، فرهنگی و خدماتی:

آن دسته از وظایفی است که، منافع اجتماعی حاصل از آن‌ها نسبت به منافع فردی برتری دارد و موجب بهبود وضعیت زندگی افراد می‌گردد، از قبیل: آموزش و پرورش عمومی و فنی و حرفه‌ای، علوم و تحقیقات، بهداشت و درمان، تربیت‌بدنی و ورزش، اطلاعات و ارتباطات جمعی و امور فرهنگی، هنری و تبلیغات دینی.

نتیجه‌گیری

اصل ساماندهی در ساحت قرآن‌پژوهی و قرآن‌آموزی، ضرورتی انکارناپذیر است که در صورت تصمیم‌گیری متناسب با نیازهای واقعی این ساماندهی و ایجاد ظرفیت‌های مدیریت صحیح آن تصمیم، می‌تواند به پایایی جریان و پویایی پیش‌آمده بیانجامد.

- در اهداف طرح، به مقوله قرآن، با رویکرد دولتی و حاکمیتی بودن این مقوله، نگریسته شده است که این نگاه باید اصلاح گردد زیرا آنچنان که بررسی شد و اجماع فعالان قرآنی نیز بر آن وجود دارد، از عمده‌ترین آسیب‌های موجود در این ساحت، دولتی بودن آن است که ارائه هرگونه طرح و پیشنهاد با این رویکرد نمی‌تواند به تحقق اهداف والای آن طرح بیانجامد. زیرا بر پایه برنامه‌های کلان نظام امور تصدی باید واگذار گردد. همچنین در ساحت سیاستگذاری نیز به دلیل نفوذ حداقلی حاکمیت در این حوزه و لزوم مشارکت بیش‌تر نهادهای مردمی، برای بالا رفتن کارایی سیاست‌ها و تصمیم‌های این شورا، داشتن رویکردی میانه لازم است.

- ایجاد «شورای عالی قرآن» در کنار «ستاد نهضت قرآن‌آموزی» با اکثریت اعضای مشترک^۱ و محوریت موضوع واحد (قرآن کریم) و براساس مبنای قانونی واحد، توجیه‌ناپذیر است. از این رو دو راه‌حل می‌توان برای این مسأله یافت که راه‌های متفاوت اما با نتیجه‌ای یکسان هستند:

اول آن‌که ستاد نهضت قرآن‌آموزی تعطیل گردد و آن گاه شورای عالی قرآن که دارای کارکردهای بیش‌تری نسبت به ستاد است جایگزین آن گردد.

۱. آن‌گونه که در صفحه ۱۸ گزارش بررسی شد.

دوم آن‌که به جای ایجاد شورا و تشکیلات جدید، ساختار و اهداف و کارکردهای ستاد نهضت قرآن‌آموزی در حد شورای عالی قرآن ارتقا یابد و براساس ظرفیت‌های جدید، بازبینی گردد.

پیشنهاد می‌گردد تا راه حل دوم پیگیری شود زیرا اصلاح قانون موجود امری است که به مراتب به صرفه‌تر از حذف و ایجاد قانون جدید است؛ زیرا لااقل طی یک دوره، عملکرد آن معلوم و ارزیابی ضعف‌ها و کاستی‌های آن کاری ساده‌تر و مفیدتر خواهد بود.

- ترکیب شورا باید تغییر یابد؛ زیرا در این ترکیب کم‌ترین اهمیت و جایگاه برای نهادهای غیردولتی در نظر گرفته شده است. این در حالی است که فعالیت‌های قرآنی در نهادهای خودبنیاد مردمی (چه در ساحت قرآن‌آموزی و چه در ساحت قرآن‌پژوهی)، امروزه رونقی (کیفی و کمی) بس افزون‌تر از آنچه نهادهای دولتی از آن برخوردارند، دارا هستند. از این رو هرگونه ساماندهی یا حتی سیاستگذاری و تصمیم‌گیری، بدون سهم بودن حداکثری این نهادها، عبث و عقیم خواهد بود و به بهبود وضع موجود نخواهد انجامید. باید افزود که روند موجود (رویکرد دولتی به این مقوله) آن‌چنان که گفته شد با سیاست‌های کلی نظام و احکام برنامه چهارم توسعه نیز، در تضاد است.

در مجموع اگر اصلاحات و پیشنهادهای بیان شده، در این طرح لحاظ گردند، سبب افزایش کارآمدی و اثربخشی و همچنین عدم اتلاف نیرو و هزینه‌های بسیار خواهد شد.

شماره مسلسل: ۸۳۴۷

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: اظهارنظر کارشناسی درباره: «طرح شورای عالی قرآن»
Report Title: Plan for Great Council of Qoran.

نام دفتر: مطالعات فرهنگی

تهیه و تدوین: محمدحانی ایرانمنش

ناظر علمی: رضا جلالی

متقاضی: کمیسیون فرهنگی

ویراستار: —

واژه‌های کلیدی و معادل انگلیسی آن‌ها:

قرآن (Qoran)

منابع و مأخذ تهیه گزارش:

گزارش دفتر فرعی مطالعات اجتماعی

تاریخ انتشار: ۱۳۸۶/۲/۲۶